

Prethodni izvještaj.

Dinarske su planine i geografski i etnografski cjelovit organizam. Vjekovima su se u njima ukrštavali različiti politički utjecaji: krajnje periferije i austrijska i turska i mletačka, krcate svagda neprijateljskom odbojnom energijom usjekoše se duboko u njihov etnos. Ali ipak uza sve to latentna je snaga narodna ostala nepobjedena, živa i jaka, te srasla sa svojim tлом, sačuvala je sve svoje specifične oznake i norme starinskoga patrijarhalnoga društva.

Morfološki dinarske su planine sistem terasa što sa svojim južnim stranama daju strmenito zaleđe Jadranu, dok su im sjeverne padine blaže te postepeno poprimaju reljef panonskoga basena. Prema jugu dinarske su terase sve više, te kulminiraju u površima Pivske Planine, Drobnyačkih Jezera i Sinjajevine u visini od cca 1500 m nad morem. Tu se u povirju Drine iz te površi izdiže masiv Durmitora, najljepše i

* Prigodom III. kongresa slovenskih geografa i etnografa uređena je u Etnografskom Muzeju u Zagrebu Durmitorska zbirka. Zbirka ima da ilustrira život naroda u Dinarskim planinama. Dok jedan dio fotografija predočuje morfološki značaj Dinarida, drugi dio prikazuje naselja dinarskih stočara, njihove ljetne stanove te stalna sela na najvišim karsnim terasama. Jednako daju slike vanjski izgled kuće i katunske kolibe u južnim dinarskim predjelima. Detaljnije su kao tipični dinarski krajevi prikazana stara hercegovačka plemena Piva i Drobnyak. Uz seriju tekstila primjer starinskoga ženskoga ruha iz Drobnyačkih Jezera daje sliku nošnje, što je do nedavna vladala u ovom kraju, a kojoj danas nestaje i posljednjih rudimenata. Dva anterijera prikazuju uređaj sobe u seljačkoj kući na Drobnyačkim Jezerima i nutrinu kolibe s drobnjačkog katuna.

Zbirku su skupili i spremili prof. Marijana Heneberg-Gušić i Dr. Branimir Gušić, a uz njihovu je saradnju i napatke povjerenik Etnografskoga Muzeja u Zagrebu Sava Durković, rodom Drobnyak, učitelj u Podgori, sabirao etnografske objekte velikim požrtvovanjem ne žaleći vlastitoga truda ni muke. Zbirka je uređena potporom Kraljevske Banske Uprave Šavske Banovine u Zagrebu, koja je za to muzeju najpripravnije pružila svoju pomoć, a fotografije izrađene su troškom i trudom Hrvatskoga Turističkoga Kluba »Sljeme« u Zagrebu, koje je tim ponovno posvjedočilo svoje razumijevanje za kulturni rad.

najviše dinarske planine. Sa strane Pivske Planine najznačajniji vrh u Durmitoru jest Prutaš, nazvan kao i susjedni Šareni Pasovi po veoma interesantnim ogoljenim slojevima. Ovi nabori svjedoče o tektonskoj snazi, što je izdigavši durmitorske vrhove posred njih izdubila veličanstvenu uvalu Škrke. Nad njom se uzdiže najviši vrh Durmitora, Bobotov Kuk (2522 m). Dok na zapadnoj strani Durmitora pretežu kredni vapnenci, izrazit goli krš, Drobnyačka Jezera na istoku zelena su s velikim šumama smrčje, bjelobora i prave omorike. S ove strane Durmitor pruža sve ljepote alpske panorame. No izrazitu dinarsku dominantu pejzaža daje otvorena visoravan s dalekim vidicima i do 1000 m duboke strme klisure rijeka Tare i Pive. U visokim otvorenim predjelima zime su snjegopadne, kratko planinsko ljeto brzo prolazi, te u oštroj klimi usjevi slabo uspijevaju. Tako uglavnom te prostrane površine pružaju teren za pašu. Naglu opreku čini podneblje u župnim riječnim klisurama. Tu, na toplom prisoju, u kome miriši dah blizoga Mediterana, dobro uspijeva svako žito. Glavne iako nevelike njive leže na dnu klisura.

Najstarija stalna naselja ovih predjela smjestila su se na perifernim padinama dinarskim, a gdje ulaze i u najviši centralni planinski pojas, leže u depresijama, karsnim poljima i riječnim sutjeskama. Premda glavnu granu prirodne ekonomije u svim gorskim krajevima predstavlja planinsko stočarstvo, nema danas više u Dinaridama izrazitih stočara-nomada. Nema prema tomu ni zimišta njihovih u primorju, što nam ih u ranije vrijeme stalno spominju historijski spomenici. Teženje zemlje danas je pretežno zanimanje žiteljstva, pa tako je selo, to stalno zemljoradničko naselje, dominantna naseobena forma. No štura crljenica rada samo, kad se obilno dubri, pa se u tim krajevima i uz zemljoradnju drži brojna stoka. Ali žarko primorsko ljeto na južnim padinama dinarskim, bezvodica i suša, što na golomu kršu ispija svaku zelen, tjera stoku u više planinske predjele. Tako se uzgoj stoke u Dinaridama zadržao na primitivnom stupnju planinskoga stočarenja. Od stalnih zemljoradničkih naselja odijeliše se kao njihova depandansa sezonska ljetna staništa, smještena na najvišim površima dinarskim. To su stanovi ili katuni. Kako su ona sela, što leže u najljućem kršu, daleko od centralnih planina, za izdig stoke u planinu treba tri,

*Kolibe sa torovima
na rudinjanskom
katunu Gornje
Bare. - Tovarnica.*

Foto Dr. B. Gušić

*Koliba brvnara na
rudinjanskom ka-
tunu Donje Bare. -
Tovarnica.*

Foto Dr. B. Gušić

od vjetra i mraza. Potreba drva za lijes i gorivo, i česti šumski požari u blizini katuna, lagano pomiču rub šume sve na niže. Tako danas kod rudinjskih katuna opažamo, da svi leže uz vještački stvorenu gornju šumsku ivicu. Kolibe su rudinjske izvedene od drveta. Te lijepe ugledne kolibe nijesu samo provizorna skloništa, što ih od ljeta do ljeta treba iz temelja obnavljati. Njihovi strmi krovovi sa prostranim strehama lako nose teret zimnjega snijega, čvrsta građa ne popušta ni vlazi ni vre-

mentskim nepogodama. Grade ih majstori Drinjaci po stalnoj osnovi čvrsto i solidno. Visoke su i prostrane, osnovica im je paralelogram, no strana, sred koje su vrata, tek je nešto duža od obiju pobočnih strana. Prozora nema koliba nikada. Kvadratično je ognjište usred kolibe. Na pristrešju borovo je korito, u kom se na suncu topi snijeg za piće. Do koliba prostrani su torovi s ogradom od proštaca jakom i visokom, da vuk ne može uljesti u tor. Na ulazu u tor za muzare natkrivena je struga.

Kuća sa zgradama i njivama.
Pišće. Pivska
Planina.

Foto Dr. B. Gušić

Kuća sa zgradama. - Drobnjačka
Jezera.

Foto Dr. B. Gušić

Kad podvečer čobani sjave blago na kolibe, starješina stane uza strugu, redom prozvlje muzare po imenu, broji ih te dodaje planinci, što sjedi na struzi i muze. Manji tor služi za jalovu stoku, mlad spremaju u kotac, a to je obično stara napuštena koliba. Konji ostaju sami u planini na otvorenu. Do torova svagda je po koja torarica. To je mala mobilna kolibica na saonicama, u kojoj noću čobani čuvaju stoku. Uz kolibe i torove, što nijesu uz ivicu šumsku nego stoje na otvorenu, udara se priboj .

Peizaž je rudinjskih katuna neobično lijep. S otvorenih zelenih pasišta daleki su pogledi na najviše vrhove planinske, gdje u kamenu bliješte bijeli sniježni nameti. Bujna se paša prostire od granice šumske visoko u komove, gdje najviše strme lastve dugo u ljeto čuvaju raskoš izabranoga planinskoga cvijeća. Vedar duh vlada na sunčanim bogatim katunima uglednih Bilećana.

Paralelno pojavu, da u merokarstu katuni silaze, sela, stalna naselja, postepeno se uspinju. Zemlje nekad pod šumom, danas su njive i oranice. Zato šume nestaje, a sela

i katunji sastaju se u istoj visini, pa negdašnja sezonska prebivališta dobivaju sve više karakter stalnih naselja. Tako su nastala današnja sela na najvišoj dinarskoj površi. Stalnim torenjem pretvara se zemljište u njive, pa da se sačuvaju mladi usjevi, valja stoku početkom ljeta opet odagnati iz sela. Zato i u tim visokim selima izgone stoku na katune, no ovi su katuni blizu sela, udaljeni tek toliko, da seoski iradi budu izvan dohvata ispaše. Tako nastaje stočarsko kretanje na male udaljenosti, značajno za centralne Dinaride od Gorskoga Kotara do Vasojevića. Premda u tim selima visokoga položaja narod teži zemlju, opet je glavni rad oko stoke. U oštrom podneblju, a na mršavoj zemlji nema župnih usjeva. Od žita sije se raž, ovas, ječam, proso i heljda, a uspijeva i kupus i krumpir. Stoka je najviše sitnogrļa, ovce i koze, a govedo pretežno buša. Konj služi za jahanje i za karvanski promet. Sijeno se počinje kositi na najbližim livadama uza seoske kuće oko Vidova dne, te se kosi redom sve dalje, dok se pod jesen ne stigne košnjom do koliba. Kako su u to vrijeme usjevi već spremļeni, vraća se stoka u selo na njive. U Durmitoru, naročito u Pivskoj Planini, kose i visoko u komovima, te plastove ograđuju suhozidinom, da ih stoka ne ošteti. U Pivskoj Planini rano se izvršilo preformiranje katuna u sela. Obilje ornamentaliranih stećaka uz crkvu sv. Petra u Pišću svjedoči o starini stalnih naselja u tom kraju. Na istočnoj strani Durmitora, na Drobњаčkim Jezerima, živ je još taj proces i odvija se pred našim očima. Do pred stotinu godina bila su Jezera drobњаčka plemenska planina, i na njoj su stajale katunske kolibe. Pretapanje tih katuna u sela započelo je pred tri generacije. Dok su u Gornjoj Bukovici kuće već posve istisle kolibe, oko Pošćenskoga Jezera više Javorja i Pašine Vode te u Motičkom Gaju katunske kolibe i seoske kuće u dodirnoj su zoni. Tip je ovih sela razbijen, jer su sva nastala na jednaki način. A iznimka je Žabljak, recentna zbijena varošica vještački stvorena zbog blize crnogorske granice prema turskomu Sandžaku.

Starinska kuća na Drobњаčkim Jezerima sva je građena od drveta te su i klinovi na njoj drveni. Osnova je kuće svagda pravilan paralelogram sa duljom stranicom na pročelju. Temelj se kućni stavlja na tvrdu zemlju, tako da se kopa dok se ne dođe do čvrstoga tla. Tada se stave četiri kamena na svaki čošak po jedan: to je podumjenta ili podvalak. Na podumjentu stave se brvna, a ispod najnižega reda podzida se kamenom, obično suhozidinom. Grede za gradnju kuće izdjelaju se u brvna. Brvna se sasijeku t. j. unakrste se, učerte, na uglovima jedno u drugo, pa se takav sasijek slaže na podvalak.

Brvna se međusobom utvrđuju moždancima, te se maljem sabijaju. Kako u sasijeku brvna stoje uporeko kaže se tim unakrsnim čoškovima čert. Na novijim kućama slažu se ispiljena brvna tako da se sastavljaju jedno do drugoga, ali se ne ukrštavaju i tako sljubljeni uglovi zovu se slijepi čertovi. Čertovi su često pokovani daskom, da ne bi trunuli. Na brvna stavlja se vjenčanice, u njih se uvezuju rogovi, pa se na njih meće prokopano šljeme, a po rogovima se pribijaju žioke. Rogovi su utvrđeni pantama, o koje se na tavanu vješa meso za sušenje. Na žioke stavlja se krov od slame, lube (luba od smrčevine ili jelovine), štice ili šinda smrčeva, jelova ili lučeva. Stavlja se i štica ili luba, pa se po njoj povezuje slama. Daska se na krovu pribija svagda drvenim klinovima, rijetko kovanim, slama se pritiskuje žiokama i ljemezovima, i uvezuje prućem. Na krovu je otvoren komin, da na nj izlazi dim na polje. Krov se nadvio nad kućne strane, te streha brani brvna od kiše i vlage. Pod strehom između krova i vjenčanice ostaju otvori, atule.

Za sve je zgrade značajno, da je visina krova jednaka širini kuće, no krov može od te konstante biti viši, ali niži nije nikada. Prema tomu krov je svagda strm, kao u svim planinskim predjelima, gdje ima mnogo snijega. Ako je krov nagnut na četiri vode, kuća je, kaže se, građena na dumu, a krov na dvije vode zovu na zarožak. Ispod vjenčanice usijeku se u brvno grede za gornji tavan. Vrata su na kući svagda na duljoj strani, i to ne u sredini, nego na jednom kraju. Obično su na većim kućama po dvojna naspramna vrata, zbog vjetra ili zbog napadaja neprijateljskog. Ako su jedna zakucana, druga preostaju slobodna domaćima. Starinska je kuća svagda pregradom podijeljena u dvije prostorije: odžak i sobu. Pregrada je od dasaka zvanih šašavci, dosiže do tavana ali nikad do kućnog sljemena. U odžaku je vatra, ognjište. Iz odžaka se u sobu ulazi vratima postrance od ognjišta u pregradi. Dok odžak nije nikada tavanjen ni gore ni dolje (t. j. nema poda nego je sama zemlja), soba je sa dva tavana. Gornji je tavan obično izrađen u šipila, t. j. daske su ucijepļene jedna u drugu, što na donjem tavanu ne mora biti. Vrata su svagda zbijena od dasaka utvrđenih kušacima. Na vratima je binjija za otvaranje, a na glavnim je vratima drvena ključanica. Iz odžaka se u sobu ulazi vratima u pregradi postrance. Prozora, pendžera, u odžaku nema, u sobi je po jedan na kraćoj strani, a katkada i drugi uz dužinu. Za prozore prorežu se otvori na brvnima, a zatvaraju se iznutra kopcima u drvenom okviru. Prozori su na starinskim kućama maleni, da se spolja ne vidi domaće. Nekad se na prozore podapi-

njala čapra (tanko bravlja koža bez vune), danas se udaraju okna od stakala. Ognjište je na odžaku uz pregradu. Redovno je kvadratne osnove, rjeđe okruglo, nabijeno gnjilom za pedalj visine, s tri strane ograđeno kamenom, a katkad je na ognjištu utvrđena ploča od sige za pečenje hljeba. Do ognjišta je u pregradi otvor, kroza nj loži se vuruna u sobi. Nad ognjištem su verige, u predašnje vrijeme drvene, sada obično gvozdene. Verige vise na vrljici, stavljenj preko greda. Ako je kuća slamom prekrivena stavi se nad grede nekoliko štica, da ne bi varnice lijetale pod krov. To se zove čeren. Vuruna je u sobi. Građena je od crvene gnjile, masnice, što je najprije pročišćena te izmiješana s trinom. Osnovica vurune je kvadrat, a sama vuruna presvođena je na kupu i okrećena.

Kod kuća, što stoje na strmini, ukopava se ispod sobe u zemlju izba, Izba je svagda s tri strane ograđena suhozidinom, kamenim zidom bez žbuke, a služi za ostavu aljina i novake (mrs, meso i drugo), a često i za stoku. Ulazi se u izbu vratima s donje strane pod kućom. Namjesto ovake izbe izradivali su prije pod kućama mutvake. Mutvak je prostorija, ukopana ispod sobe u samu zemlju, nema nikakvih otvora, nego se u nj ulazi iz sobe kroz proskok. Služi mutvak za ostavu skupocjenosti i novca. Na tavanu se više sobe suši meso, a tamo su i prijesjeci za sasipanje žita. Tu se drži i druga drvenarija: grablje, vile, jaram, teljizi, saonice, što se sve zove lijes.

Krećenih kuća prije nije bilo. Od kamena građene starinske kuće zovu se kule.

Uz kuću stoje ostale zgrade, staja, ambar i vajat, a koji puta i koliba te savardak. No ove dvije zgrade važnije su na katunima. gdje su jedina zaštita ljudima i spremnica za mrs. U Drobnačkim se Jezerima koliba gradi od jednakoća materijala kao i kuća, tek dimenzijama je svagda znatno manja. Na uravnjeno zemljište, temelj kolibi, stavi se podumjenta ili podvalak, da se brvna odignu od zemlje, te ne bi trunula. Zatim se na podumjentu postavi sasijek kolibe od dva ili tri brvna, a na vjenčanice dolazi krov jednake konstrukcije kao što je kućni. Kod starih koliba bila su brvna obla, netesana. Koliba je uvijek podignuta na zaroške, a krov joj je pokriven slamom ili lubom, rijetko kada šticom. Osnova joj je paralelogram, u njoj nema nikada pregrada ni tavana. Vrata su postrance na duljoj ili kraćoj strani, zaštićena izvana još jednim manjim i slabijim vratima, što ne došuju do gornjega prađa. Ta niža vanjska vrata zovu perdo. Osim vratiju koliba nema drugog otvora.

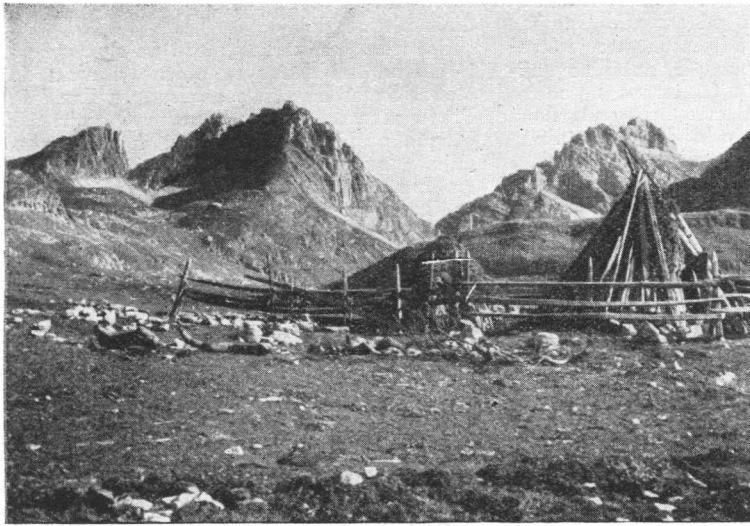
Uz kolibu je tor ograđen visokim parmacima, prošćem ili slabijim vrljikama, a uza

nj kujara na saonicama posve jednaka rudinjskoj torarici.

Savardak na katunu može da služi za stan i ljudima, ali danas se obično u njem drži stoka. Savardaku je osnovica pravilan krug. Prave savardak tako, da se prvo četiri sohe ušljače naspramno, ukopavši ih malo u zemlju, a na vrhu se zakukljaju jedna za drugu. Između ove četiri sohe stave se četiri vrljike, a na njih prislanjaju se dalje vrljike sve redom, te se tako savardak svodi. Kad su vrljike raspoređene, pokriva se podjednako naokolo slamom, a po njoj stave se ljemezovi. Još se od zemlje stavlja nasloni i tako se slama pritisne. Pri dnu spolja i iznutra prigrne se zemlja, i spolja uokolo savardak se još pobusa, da bude u njem toplije. Ako savardak služi za stan, udesi se u njem ognjište kao u kući i kolibi. Više ognjišta, urezan u sohe, nadnosi se čeren. Savardak nema otvore do ulaza, a taj se obično zatvara perdom. Na katunu podignu od busa telečar, da u njem zatvore telad odvoživši ih od krava.

Najveća i najbogatija drobnjačka planina jest Dobri Do u Durmitoru. Zovu tako tu prostranu dočinu, s koje je otvoren bizaran pogled na glavne vrhove durmitorske, po obilnoj neobično sočnoj travi i gustom teškumu mlijeku, što ga ovce daju od njegove paše. Na Dobrom su Dolu mnogi katuni jedan do drugoga, tu se redom dižu visoke kolibe s čvrstim torovima i brojnim savardacima. Na samim se Jezerima sela i katuni pomalo identificiraju, pa tako mnogi domaćin ne izgoni stoku više na kolibe, nego je i preko ljeta zadržava u kuću. U tom slučaju do kuće je podignuta koliba, ali nikako ne služi ljudima za stan, nego jedino kao mljekar. Najjednostavnije sklonište jest košara, katava, sklepana od dasaka i vrljika prislonjenih uz koje stablo. Ljeti gdje gdje služi da se u njoj kuha, a inače se u njoj sprema lijes. Kako na otvorenim Jezerima zimi obično zapadne silan snijeg, u kuće se, kolibe i torove stavlja priboj. Podignut od jakih visokih prošćina, priboj je nad kućom ili kolibom nagnut u smjeru, kojim vjetar duva donoseći sniježne namete.

Piva i Drobniak, nekada sastavni dio zemlje Hercega Šćepana, u tursko doba posjed roda Čengića, pripanu god. 1878. berlinskim kongresom mladoj kneževini Crnoj Gori. Tako dopre u ove predjele utjecaj s juga, te se u njima uvriježi mnogi zetski običaj. Ali se u tim nepristupačnim planinama formiranje novih životnih vrednota rađa u teškim, dubokim krizama primitivnoga društva, a starina izumire polagano, ostavljajući dugotrajan trag. Relikt je patrijarhalnoga društva i pojava da žena postaje nosilac roda i imena, i da prema tomu prima muškaračke društvene obveze.

Drobnjačka koliba s torom. - Dobri Do. U pozadini Štit, Šareni Pasovi i Bobotov Kuk.

Foto Dr. B. Gušić

Drobnjačke kolibe na Pošćenskom Katunu. - Drobnjačka Jezera.

Foto Dr. B. Gušić

To se događa u slučaju, kad u kući pomru svi muškarci, te porodici prijeti da izgine. Takova je ostajnica Milica-Mikaš Karadžić u selu Paležu na Drobnjačkim Jezerima, žena od poroda određena da u društvu bude muško, pa je u tom proživjela sav svoj vijek. Milica-Mikaš živi danas u svom rodnom selu, a ima joj oko 75 godina. Otac njen, Milić Karadžić, poginuo je u boju, ostavivši u kući dvije žene, majku svoju, Ilinku, od roda Neškovića starinom iz Morače i mladu ženu, rodom Jankovićevu iz Pridvo-

rice. Ona rodi posmrče, žensko dijete, kome na krstu dadoše ime Milica. Da se ne zatre rod, da ne utrne ognjište, da se ne ugasi svijeća, baka i majka prozvaše Milicu sinom i odrediše, da ona bude muška glava u kući. Milicu prozvaše muškim oblikom njenoga imena, Mikaš, i nikad je nitko ni danas ne zove drugačije. Odgojena kao muškarac poprimila je Milica-Mikaš muške navike. Bavi se samo muškim poslovima, slavi krsnu slavu i dočekuje goste, pali svijeću, a dok je bila mlada polazila je i na

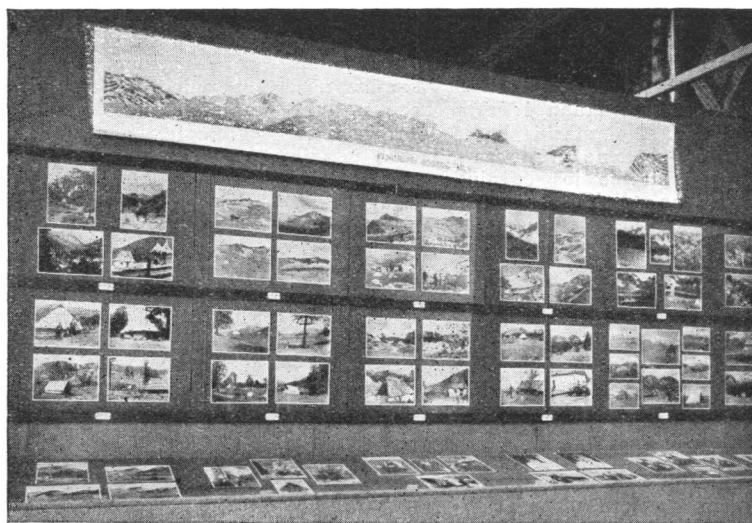
Telećar i savardak na Drobnjačkom katunu. - Dobri Do. U pozadini Štit, Šareni Pasovi i Bobotov kuk.

Foto Dr. B. Gušić

Durmitorska zbirka u Etnografskom muzeju u Zagrebu. Niz fotografija s panoramom Durmitora iz Dobroga Dola.

Foto prof. D. Bogojević

vojsku, jednom riječju u svemu se vlada kao čovjek-domaćin. Sva je njena okolina u tom poštiva. Kako se nije smjela udati, ostala je u kući inokosna, pa je pod starost veoma osiromašila. Kažu joj muškobana ili ostajnica, jer je ostala posljednja od svoга roda, ali se pred njom o tom nikad ne govori, a ona sama smatrala bi za najljuću uvredu, da je tko nazove ženom.

Za svečano ruho u Pivi i Drobnjaku služi danas zetska nošnja, poslije god. 1878. normirana od crnogorske vlade. Tako je i

za svagdašnje žensko odijelo prevladala podjela na dvoje, u kotulu i košulju. Košulja je navezena ošvicama. Ošvice veoma su fino vezene različitim sitnim bodovima u nježnim ornamentima stilizovanih cvjetnih vitica. Kao materijal za vez služi svila ili pamuk življih boja za djevojke i mlade žene, u starijih žena boje su na ošvicama tamnije. Na tankoj košulji od čenara, uzvoda, navezene su ošvice srmom ili zlatom. Starinska se ženska nošnja nije do danas sačuvala u upotrebi. Pamte, da su

Durmitorska zbirka u Etnografskom Muzeju u Zagrebu. Anterijer drobnjačke kolibe.

Foto prof. D. Bogojević

je nakon 1878. god. spaljivali i namjesto nje prisilno uvodili službeno crnogorsko odijelo. U svoj Pivi i Drobnjaku jedna jedina starica, u selu Pašina Voda na Jezerima, nosi starinsku crvenkapu i češlja kose u dvije pletenice. No stariji ljudi dobro pamte, kako su se žene nosile za njihovih mladih dana, a starice još čuvaju u svojim kovčezima po gdjejkoji komad toga starinskoga ruha. Nakon što se ispitala i provjerila tradicija i nabavili pojedini dijelovi, uspjelo je, da se rekonstruira starinska nošnja, kakovu su žene u Drobnjaku nosile pred kojih 60 godina. Glavni je dio te nošnje poskutana košulja, što se nosila na tijelu. Izrađena je od domaće težine (gruboga lanenog platna), ravnoga kroja s umecima, klinovima, i s rukavima, dugim do pola podlaktice. Pod rukavima ostavljene su otvorene promaje. Košulja je navezana, vezom je ukrašeno opleće na prsima, te rukavi i poskuće. Po košulji se opasivao iram od uzvoda, tankoga turskoga beza. Iram se, pamte starije žene, nosio kratko vrijeme, neko dvadesetak godina, u doba kad se stara nošnja već pometala. U starije doba nosile se oprežine, izatkane od vune na način struke ili torbe, navezene i narešene velikim dugačkim vunanim resama. Žene se opasivale pasom. Pas je širok pedalj, dugačak dobar rastegljaj, izatkan od vunice, svitom ukrašen i navezen. Djevojke su nosile zubun bijeli od sukna, a žene zubun omašten tamnomodro, u čivit, ili za svečaniye zgode crvenu ćurdiju, izvezenu svilom na grane i optočenu sirađom. Za nevremena bi se povrh svega

stavila mrčina s rukavima od sukna, obojenog u kara-boju ili u list. Kose se mazale maslom, dijelile posred glave i u pletenice plele niz sljepočice. U kosu se upletale plete, diđe, sindirići i stavljale se u nju igle s velikim srebrnim glavama. Na kosu se stavljalo čerće, mala donja kapa, ispletana od bijele vune ili pamuka. Povrh čerčeta glava se pokrivala crvenom kapom od mekane čohe. Kapu bi žene okitile srebrom, trepetljikama i sindirima, a povrh svega prebacivale bi maramu i podvijale je tako, da je padala niz pleća. Noge su obuvale u dugačke čarape, pletene od šarene vune te navezene. Vrh čarapa dolazili bi priglavci, šareni ili crveni, optočeni čohom ili popletom, a na priglavke opanci s oputom.

Zimi muški i žene nose na rukama rukavice za rad prostije, od bijele i crne vune, a za svečaniye zgode žene nose šarene, navezene i ukrašene resama i dinduvama. Radne rukavice pletene su ili na pet igala ili na jednu drvenu iglu. Obično su s jednim prstom i s jednim palcem, ali ima i rukavica sa dva palca, što se natiču na desnu i na lijevu ruku bez razlike.

Struke, muške mrke ili singave (prirodne sivosmede vunene boje) i ženske šarene, te torbe tkane su na zatke i baluke. Torbe, što djevojkama i ženama služe da u njima nose pletivo ili kakav drugi rad, zovu pletivače. I pletivače se optiče čohom i urešuju dinduvama. Veće torbe smrskaju se na vrhu t, j. kroz petlje se skupe obravnjaci, te se tako torba nosi na oba ramena. Ove torbe zovu se smrškače.

Durmitorska zbirka u Etnografskom muzeju u Zagrebu. Anterijer sobe u Drobnjačkoj kući.

Foto prof. D. Bogojević

Preslice su u Pivi i Drobnjaku sve šarene (t. j. išarane rezbarijom), a u ornamentu prevladava pergelj.

Ona predica, kojom se veže kudeljja uza preslicu, zove se presličanica.

Vrata se na ulazu u sobu otvaraju binjijom. U sobi je krevet, na njem noćne aljine: ponjava, iram (prostirač), jastuk. Dijete leži u kolijevci, umotano u pelene zavijeno povojom, a na glavi mu je kapa od uroka. Noge djetetu kad malo poraste izviruju iz kolijevke. Ali kolijevka ne smije biti veća, jer je žena polazeći na rad ne bi mogla uprtiti na leđa, povojem sapeti i na sebi ponijeti. Na kolijevci je lučac ukrašen ornamentom pergelja, na lučcu vise krstići od tisovine od uroka. S lučca je na nožnicu povučena uzica, da pridržava detinju stručicu, kojom je prekriveno dijete i sva kolijevka. U svakoj je sobi po koji sto. Niski su stolovi na tri noge s naslonom na luk, s jabukama na stranama. Često su izrađeni od tvrdoga drveta, te bogato išarani ornamentom na pergelj. U takim odličnijim šarenim stolovima sjedi domaćin ili gost, kad ulazi u kuću. Ostala čeljad, roblje, sjedi na kovčezima, trupinama ili malim stolicama na tri noge. Uza strane su u sobi kovčezi, izrađeni od tesanih dasaka, prednja im je daska od tvrdoga drveta, te bogato išarana karakterističnim ornamentom stilizovanih čempresa, vitica i vaza sa cvijećem. Katkad se i kovčeg ukrašuje pergeljem. U kovčeg sprema se ruho, nakit, novac te dragocjene starine, a na kovčezima stoje složovi aljina. Manji kovčezi fino šareni služe za spremanje ošvica, veziva, tapija i

drugih sitnijih vrednijih stvari. Niska trpeza, sinija, obično visi o duvaru iza vratiju ili je prslonjena uza nj, a skida se kad se hoće da jede. Ima i detinjih malih sinijica. Sinija je okrugla, rijetko se nađe po koja mala četvrtasta. U svakoj kući imaju gusle. Gusle su od javorovine, starinske su vješto ukrašene, redovno glavom čeljadeta, konja, divokoze te pticom kakovom, a koji put fantastičnom kompozicijom od svih ovih elemenata. Uz gusle visi gudalo. Ima i detinjih gusala. Manjih su dimenzija, prikladne za slabiju dječju ruku i prostije izradbe. Takove gusle izrađuju i žene za svoju djecu. U sobi je još pletara i u njoj vreteno, čunak za tkanje, družica za prepredanje te još kakova stvarca za ženski rad. I od lijesa za rad, premda je tomu mjesto u odžaku ili na tavanu nađe se u sobi po koji odio: zavatka za presipanje žita, krplje, kuka i kukljača za vršenje te teljig za vezivanje sijena, teljizi za jaram i drugo. O duvaru vise ikone, pred njima se užiče svijeća, pokatkad usadena u drveni čirak. U kulama i u novijim kućama zidanicama u stijeni je dolavić, nad njim ikona, a na dolaviću pali se svijeća i tamjan, što se čuva u šarenoj kutijici.

Nad vurunom je čeren za sušenje žita, a kraj nje vise pregače, o koje se vješa mokra obuća. Naokolo su po kući zadjevane za gredu preslice i vretena, visi po koja torba iglarica ili pletivača ili smrškača, a čitava je soba nakićena radišima od lješnika, ljesama od žita, i vijencima od petrovaca. Te vijence pletu djevojke uoči Petrova dne, okite njima svu kuću, te tako ti vijenci vise o gredama i brvnima kućnim do

Sto. Izradio Jevto Vuković. - Mratinje. Piva.
Vlasništvo Etnografskoga muzeja u Zagrebu.

Foto prof. V. Tkalčić

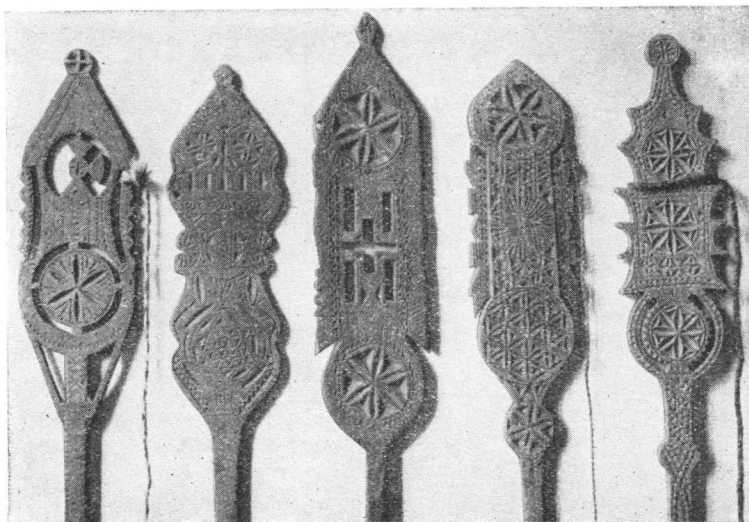
na godinu opet do Petrova dne. Još u sobi o duvaru, o roščiću, vješalici ili klinu vise suknene aljine te svakojako oružje. U kolibi je ognjište usred jedine prostorije, nad ognjištem je gdjekada čeren, da hvata varnice. Ognjište nije povišeno, pa je tek ograđeno kamenom na četiri strane. Nad ognjištem se vješa koto o verige, no običnije se u kolibi uz ognjište pobiju sohe, i na njih se stavlja koto. Najveći dio kolibe zapremaju police, štice sa sudima za mlijeko, jer koliba upravo i služi za varenje mlijeka i skupljanje mrsa. U prostranim kolibama rudinjskog tipa ove su police smještene uz jednu stranu kolibe, te ih zovu mljekar. U drobnjačkim kolibama one zapremaju gotovo sav prostor. Najvažniji sud za mlijeko jest škip, karlica. Nazivom škip označuje se taj drveni sud na humljačkim, rudinjskim katunima i u Pivi. U Drobnjaku izgovaraju kalica sa primjetnim slabim guturalnim glasom na kraju prvoga sloga. Kad mlijeko na vatri u kotlu uzavri, razlijeva se u škiye, te se na njem uhvati skorup (u Drobnjaku čuje se redovno taj izraz, u ostaloj Hercegovini i kajmak). Mladi se skorup skida te sprema u mješine od ovčije ili od kozje kože, okrenute čupom unutra. Preostalo se mlijeko potkisa i na lakoj vatri ukiseli, zatim se rukama izažme urda i od nje se pravi sir. Mješinama, što služe za spremanje sira, svagda je čupa na izvanjskoj strani. Sir se pravi i iz masnoga mlijeka sa skorupom, to je cijeli ili masni sir. Cijeli se sir sprema i u drvene kace i kačice. Pod jesen, kad je mlijeko najgušće, prave od njega polaganim

isparivanjem gruševinu. Drvena posuda s drškom iz jednoga komada kojom se vrelo mlijeko razlijeva u škiye zove se kutlača. Kutlača ima u kolibi po nekoliko, što većih, što manjih, a ima i posve malih kutlačica. U kolibi stoje i kraljače, u njima djevojke sa struge donose tek pomuzeno mlijeko, te različita debeta od velikih, u kojima stoji so, pa do najmanjih lijepo šarenih, što služe čobanima, da nose sa sobom mrs za užinu. Stalno je u kolibi i po koji kabo ili kablič, a ne fali ni koji drveni čanak. U omanjem kovčežu čuvaju žene kafu, šećer i što je još finije. Ako je na katunu živo vrelo, voda se donosi u kolibu u puturi, nego većinom se pije snježanica iz borova korita na strehi. Od mjedenih suda najvažniji su kotlovi i kotlići, ima i koji saplak te ibrik. Na ognjištu su redovno mašice i vatralj, te sač, pod kojim se peče hljeb. Hljeb se šara šaraljkom, pečatom od hljeba, da ne bude uroka. Do vatre stoji nevjesta i pridržava luč, što noću rasvjetljuje kolibu. Kao u kući tako i u kolibi niska okrugla sinija visi, ili je prislonjena uz brvna, a skida se, kad čeljad ruča, užina ili večera. Tada svak uzima iz zajedničkoga suda svojom kašikom. Inače su kašike spremljene u ljusku za kašike, što visi o brvnu. Za posluživanje kafe služi drvena okrugla tablja.

Kad se večerom čeljad skupi uz vatru, domaćin sjedi u stolu (u kolibu se obično odnese kakav stari sto), a ostali sjede na trupinama. I na niskim šticama, gdje se noću spava, danju se prisjeda. Na tim su šticama aljine, danju u slogu, a noću se u njih če-

Preslice sa Drob-
njačkih Jezera. Iz
zbirke Etnografs-
koga muzeja u
Zagrebu.

Foto prof. V. Tkalčić

ljad umata. Od lijesa nađe se u kolibi lučac
te koji vodi jer, jer se na katunima visokih
sela kosi i uz kolibe. Premda se na ognjištu
vatra ne gasi, nego se žar zapreće za pot-
piru izjutra, opet treba da je u kolibi i kre-
sivo. To je čantra i u njoj ognjilo, trud i
kremešljika. Kao ni kuće, nema ni kolibe
bez gusala, a jednako i preslica i vretena
svagda se nađe u kolibi.

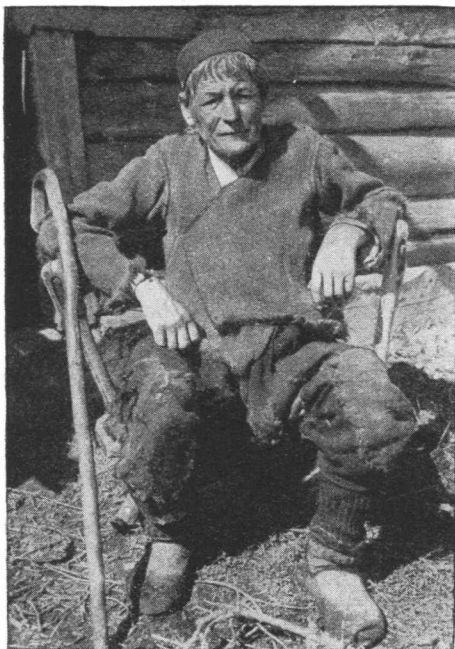
Résumé. Les Alpes Dinariques sont un
organisme unanime géographiquement et ethno-
graphiquement. Pendant des siècles les Alpes
Dinariques ont subi différentes influences
politiques, mais le peuple y a pourtant con-
servé toutes ses singularités propriétés ethniques
et toutes les normes d'une ancienne société
patriarcale. Morphologiquement les montagnes
dinariques sont composées d'un système de
terrasses, droites vers la mer Adriatique et
elles descendent tout doucement vers le
bassin de Panonie. Toutes ces terrasses atei-
gnent leur culmination dans les hauts plateaux
de Pivska Planina (les Montagnes de Piva) et
de Drobnička Jezera (les Lacs de Drobniak).
Le massif le plus haut font les sommets de Dur-
mitor (2252 m). Ses terrasses sont séparées par
des cagnons profonds des fleuves Piva et Tara.

Aujourd'hui le peuple des Dinarides cultive
en général la terre mais comme la terre n'est
pas très fertile il faut aussi nourrir des vaches,
des moutons et des chèvres. A cause du climat
(l'été très chaud et le manque d'eau dans le
carst) il faut que les gens des environs bas,
qui s' tendent vers la mer, passent l'été dans
les alpes de la zone centrale dinarique. Les
migrations dans les montagnes éloignées sont

les plus remarquable dans la région carstique
de Humina et Rudine en Hercegovina. Les
gens de Humina prennent leur séjour d'été
dans les massifs de Lelia et Velež. C'est la
région de holocarst et c'est pour cela que
leurs katuns sont placés sur le bord de la
surface de terra rossa qui couvre les plaines
des hautes terrasses. Les »kolibe« (cabanes) et
les »torovi« (parcs) de ces katuns sont con-
struit de pierres seches.

Comme les cabanes et les parcs d'une année
à l'autre laissent des couches de humus, la
ligne de ces katuns monte chaque année un
peu plus. Les katuns auprès de Trnovačko
Jezero (Lac de Trnovac) ont le même caract-
ère. Les gens de Rudina vont avec leurs
troupeaux dans les environs où la végétation
est plus abondante. Ce sont les montagnes de
Zelengora, Tovarnica, Maglič et Voluiak. Leur
katuns sont placés au dessus de la frontière
de la forêt dans la zone des pays de pacage.
Mais comme les bergers souvent viennent
dévaster la forêt, et comme les incendies de
forêt ne sont non plus rares, les frontières
descendent, c'est-à-dire la ligne de ces katuns
de Rudine descend aussi.

En même temps autour des anciens villages
stables, placés dans les dépressions carstique
et les cagnons, la forêt se perd peu à peu,
et la ligne de la terre cultivée s'élargit. Et
c'est ainsi que les villages stables et les ka-
tuns se trouvent dans la même ligne d'une
hauteur absolue de 1500 m. Ce sont les villages
les plus hauts dans les Alpes Dinariques.
Même de ces hauts villages aussi il faut de
mettre les troupeaux au pacage pendant l'été
pour qu'ils ne devastent pas les champs labo-

Milica-Mikaš Karadžić.

Foto Dr. B. Gušić

Svečano žensko ruho zetskog tipa. Plužine. Piva.

Foto Dr. B. Gušić

urés. Ces katuns ne sont pas très éloignés des villages et il sont tous sur la même ligne. Cette migrations des troupeaux en petites distances caracterise bien toute la zone centrale dinarique. Dans la Pivska Planina (les Montagnes de Piva) ce changement de katuns aux villages s'est fait déjà longtemps. A Drobnička Jezera (les Lacs de Drobniak) ce procès s'accomplit maintenant et on peut bien observer cette transformation. Tous ces hauts villages sont du type decentralisé, et c'est tout à fait le tableau des katuns anciens.

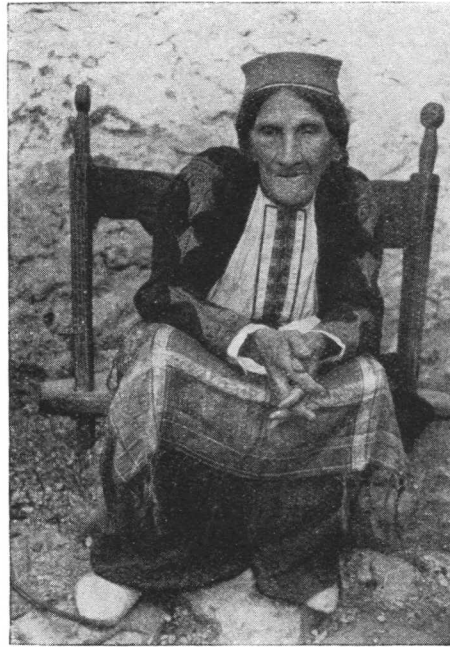
Une maison ancienne de Drobnička Jezera est bâtie toute en bois. Son plan est un parallelograme regulier avec une ligne plus longue sur la façade où se trouve aussi la porte principale. Cette maison est toujours partagée par une barrière en deux pièces: »odžak« (odjak) et »soba« (chambre). Dans la première pièce, odžak, il y a le foyer fait en quadrat. On entre dans la chambre par une porte dans la barrière a côté du foyer. En hiver on chauffe la chambre par un poêle (vuruna) qu'on allume du dehors de la chambre par le foyer. La barrière est aussi haute que les murs de la maison, mais elle ne monte jamais jusqu'au toit. Cette maison a un toit bien pointu à cause de la neige; ce toit est en bois, en paille en écorce de pin. Si la maison est placée sur le côté de la montagne, on fait au

dessous une cave. Cette cave est nommée »izba«, elle sert quelque fois pour y mettre les animaux ou pour y garder différents choses. Dans les anciens temps on faisait au dessous de la maison un petite cave sans porte et sans fenêtres, c'était le »mutvak«, où dans les temps peu sur on a gardé des choses de grande valeur. Les anciennes maisons construites en pierre sont apelées »kula«. A côté de la maison se trouvent les autres bâtiments; »staja« (l'écurie), le »ambar« (granier) et »vajat« (une petite dependance de la maison.) Dans le katun le bâtiment principal est »koliba« (cabane). C'est le logis des gens et en même temps elle sert aussi comme laiterie. Koliba est de la même construction comme la maison, mais beaucoup plus petite dimension. Elle'n a toujours qu'une pièce et au milieu de la pièce un foyer. Exepté la porte la koliba n'a pas d'autres issues. A côté de koliba dans le katun il y a aussi le »savardak«. C'est une petite cabane ronde très primitive, qui sert comme abris pour les troupeaux est très rarement comme abris pour les gens. A côté des kolibas il y a le »tor« (le parc) et à côté de ceux-ci se trouvent de toutes petites cabanes construites sur des traîneaux, afin qu'elles servent d'abris pour les bergers dans la nuit quand ils gardent les troupeaux. On les appelle »kučara« ou »torarica«. Dans

Guslar. Muško ruho zetskoga tipa.
Drobnjačka Jezera.

Foto Dr. B. Gušić

Žena s pletenicama i starinskom crvenkapom.
Drobnjačka Jezera.

Foto Dr. B. Gušić

les régions exposées au vent ou à la neige, à côté de la maison, de la cabane et du parc on met une haute barrière de fortes planches qu'on appelle »prijboj«. Piva et Drobnjak étaient sur le territoire de la vieille Hercegovina. A l'an 1878, par arrangement du Congrès de Berlin elles appartenaient au jeune état de Montenegro. Mais malgré toutes les influences nouvelles dans ces montagnes si éloignées de toute civilisation, on a conservé quand même beaucoup de relicts de l'ancienne société primitive. Entre autre on a conservé aussi l'habitude de forcer la femme de jouer le rôle d'un homme et surtout ce lui de maître de maison. Cela arrive quand la famille reste sans hommes et quand il y a danger que la famille pourrait s'éteindre. Telle est le cas de Milica-Mikaš Karadžić, dans le village Palež au Lac de Drobnjak, une vieille d'environ 75 ans. Elle est née posthumus. Sa grand' mère et sa mère restèrent seules dans la maison - sans hommes-elles avaient décidé dès sa naissance de la faire l'homme, et elles l'élevaient à la manière comme on élève un garçon. Tout son entourage respecte son rôle et elle même serait bien vexée si on la nommait femme.

Les habits de gala d'aujourd'hui dans la Piva i Drobnia sont d'origine de Zeta officiellement prescrit du gouvernement de Montenegro après l'an 1878. Sur les costumes des femmes de ce type ce sont les bords des chemises qui sont ornés de petites bordures fines, brodées en couleur ou en or. Ces petites bordures s'appellent »ošvice«.

On ne porte plus le costume antique dans ces pays. Des vestes que les vieilles ont conservés et d'après la tradition on a réussi de reconstruire ce vêtement antique. Les détails de ce costume sont: »košulja poskutana« (la chemise à jupe), »pas« (la ceinture), »iram« (le tablier), »zobun« ou »čurdija« (le manteau). La tête est coiffée de »crvenkapa« (le kapi rouge), au dessus de ce kapi il y a un capuchon blanc, »čerce«. On couvre la tête d'une »marama«, c'est un grand shawl. On met sur les pieds des bas longs et brés, »čarape«, de bas court, »priglavci« et »opanci« (c'est une espèce de pantoufle en cuir qu'on porte au lieu de souliers).

Marijana Heneberg - Gušić